

УДК 329.17:001.4](477)

**ДО ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ В СУЧАСНОМУ
УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛІЗМОЗНАВСТВІ****TO THE ISSUE OF TERMINOLOGY IN THE
MODERN UKRAINIAN NATIONALISM STUDIES****Сич О. М.,**

кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри публічного управління
та адміністрування, Івано-Франківський
національний технічний університет нафти і газу,
голова Івано-Франківської обласної ради (Івано-
Франківськ, Україна), e-mail: sycho@ukr.net

Sych O. M.,

PhD in history, Associate Professor, Professor of
the Department of Public Administration and Local
Government of Ivano-Frankivsk National Technical
University of Oil and Gas, head of Ivano-Frankivsk
regional council (Ivano-Frankivsk, Ukraine),
e-mail: sycho@ukr.net

Автор аналізує питання термінологічного забезпечення сучасного українського націоналізмознавства, зокрема означення самого предмета досліджень – партій і рухів націоналістичного спрямування. Підсумовує, що сьогоденний стан характеризується розмаїттям підходів, в основі яких лежать загальноідеологічні, світоглядно-спекулятивні, програмні та політтехнологічні критерії. Натомість автор пропонує застосовувати світоглядний критерій і у відповідності до нього партії та рухи, що послуговуються ідеологічною системою, центральним компонентом якої є категорія «нація», кваліфікувати як націоналістичні. При цьому вважає за доцільне врахувати сформовану у післявоєнному періоді і відмінну для України та Західної Європи конотацію націоналізму і розмежувати український та європейський дискурси цієї проблеми. Відповідно, у першому із них вживати традиційний для суспільного та наукового обігу термін «націоналізм», а у висвітленні європейської тематики паралельно з ним застосовувати і термін «праві».

Ключові слова: націоналізмознавство, націоналізм, праві / праворадикальні / неофашистські / антиіммігрантські / популістські партії.

In the article, the author analyzes the issues of terminological support of modern Ukrainian nationalism studies, in particular, the definition of the subject of research itself – parties and movements of a nationalist focus. The author sums up that the current situation is characterized by a variety of approaches, which are based on general ideological, ideological-speculative, programmatic and political-technological criteria. Instead, the author proposes to apply the philosophical criterion and, in accordance with it, qualify as nationalist the parties and movements that serve the ideological system, the central component of which is the «nation» category. At the same time, it is expedient to take into account the connotation of nationalism, which was formed in the postwar period and was differed for Ukraine and Western Europe. It is also important to differentiate between Ukrainian and European discourses on this issue. Accordingly, in the first of them, it is better to use the term «nationalism», traditionally used for social and scientific purposes, and use the term «right» in the coverage of European subjects in parallel with it.

Keywords: nationalism studies, nationalism, right / radical right / neofascist / anti-immigrant / populist parties.

Незважаючи на табування теми націоналізму у післявоєнній Європі, він все таки у різній мірі був постійно присутній у політичних системах країн тої її частини, що не була опанована російсько-советською окупацією. Справжньою несподіванкою для владних політичних класів ряду індустріально розвинутих країн Заходу стало т.зв. «етнічне відродження» 60–70-х рр. ХХ ст. Одночасно воно стимулювало і наукове вивчення цього явища. Ще вищого рівня інтенсифікації ці паралельні процеси – політичний та науковий – набули у 80–90-х роках ХХ ст. після розпаду СРСР

і т.зв. «соціалістичного табору» та відновлення національної державності в майже двох десятках європейських країн. Однак найвищого піку свого післявоєнного впливу націоналізм у європейському житті набув в останні два десятиліття, що дозволило автору трактувати це явище як його ренесанс [8; 9].

Не винятком серед інших європейських країн стала і Україна. Після відновлення державної незалежності націоналізм в ній пройшов складний шлях становлення й найвищого рівня розвитку досягнув на початку другого десятиліття ХХІ ст. Спочатку в парламентських виборах 2012 р. націоналістична партія Всеукраїнське об'єднання (ВО) «Свобода» набрала майже 11% голосів виборців та зуміла вперше за роки Незалежності сформувати самостійну і достатньо чисельну парламентську фракцію у складі 38 народних депутатів. Пізніше українські націоналістичні структури продемонстрували свій вагомий вплив на перебіг Революції гідності 2013–2014 рр. та в організації відсічі російській збройній агресії, що розпочалася на її завершальному етапі [10].

Однак постсоветські стереотипи негативного сприйняття націоналізму з одного боку та його заперечення із західних ліберальних позицій із іншого спричинили недостатній рівень вивчення цього феномена в сучасній українській політичній науці. Тим не менше, за роки Незалежності в Україні вже появилася достатня маса досліджень, перекладних видань та видань антологічного характеру, які дозволяють поглиблювати його наукове вивчення. Серед іншого слід відзначити україномовні видання таких відомих зарубіжних дослідників націоналізму як Е. Сміт, Е. Гелнер, Б. Андерсон, Р. Шпорлюк, Р. Брюейкер та ряд інших. Декілька видань вже витримала загальна антологія націоналізму під редакцією О. Проценка та В. Лісового, а також побачила світ антологія українського націоналізму в двох томах під редакцією В. Рога. Найбільш системно існуючі теорії нації та націоналізму в однойменній роботі опрацював Г. Касьянов. Аналізу сучасного стану українського націоналізму присвячене дисертаційне дослідження Е. Андрушенка та наукові праці Є. Васильчука, І. Загребельного, В. Кулика, Ю. Михальчишина, В. Панченка. Різні аспекти його ідеології та практики знайшли своє висвітлення в наукових конференціях, що від 2006 р. регулярно відбуваються в рамках теми «Ідеологія українського націоналізму на сучасному етапі розбудови Української держави».

Ще нижчим в українській політичній науці є рівень дослідження націоналізму в країнах Західної та Центрально-Східної Європи. Серед інших можна відзначити кандидатську дисертацію А. Шеховцова та докторську дисертацію М. Гримської. Наукові напрацювання зі згаданої теми мають також Ю. Головачек, Т. Дублікаш, О. Іванов, С. Кулик, А. Романок, Н. Латигіна, В. Литвин, О. Лісничук, О. Новакова, П. Мироненко, А. Умланд. Окремі аспекти цього питання під час проведення вже згаданих наукових конференцій

на теми ідеології українського націоналізму висвітлили українські науковці О. Баган, М. Генік, О. Єгрешій, В. Томахів, В. Харченко, Л. Щербій та польський дослідник Д. Матерняк. Ряд публікацій як в українському, так і європейському її розрізі має також автор статті.

В той же час проблемним в українському націоналізмознавстві залишається питання термінологічної бази, а зокрема означення самого феномена націоналізму. Власне, цьому дискусійному питанню і присвячена стаття.

На вступі вважаємо за доцільне умовно розмежувати специфіку застосування різних термінів на позначення політичних партій націоналістичного спрямування окремо в європейському та українському дискурсах. Оскільки в українських наукових колах останнім часом прийнято майже безкритично переймати західноєвропейські методи і деякі спірні термінологічні підходи в позначенні націоналізму запозичені саме таким чином, то спочатку звернемо увагу європейську складову українського націоналізмознавства.

Досліджуючи європейські партії, які на загальноідеологічній шкалі займають крайні праві позиції, А. Шеховцов серед найбільш вживаних термінів, що використовуються для їхнього позначення, називає такі: «праворадикальні», «правопопулістські», «правоекстремістські» і «неофашистські партії». Часто вони використовуються синонімічно й позначають одні і ті ж структури. Автор проаналізував їхній зміст і прийшов до висновку, що вони не можуть використовуватися як синоніми, оскільки позначають різні політичні феномени [12, с. 15]. В свою чергу М. Гримська у своєму значно сучаснішому дисертаційному дослідженні серед найбільш поширених називає терміни «неофашистські», «нові праві», «антиіммігрантські», «популістські», «крайні праві» та «радикальні праві» [4, с. 3].

Для повнішого розмаїття думок наведемо також твердження західноєвропейських дослідників. Так Діана Мулінарі і Андерс Неєргард (Diana Mulinari and Anders Neergaard), аналізуючи діяльність партії Шведські демократи (швед. Sverige demokraterna) в контексті організації подібного ідеологічного спектру підсумовують, що західні дослідники для опису таких партій найчастіше використовують терміни «ультраправі» (Mudde, 2000), «популістські радикальні праві партії» (Mudde, 2007), «ультрапопулізм правого крила» та «радикальний популізм правого крила» (Rydgren, 2005), «популістські праві партії» (Betz, 2005) [14].

Систематизуючи наведені терміни, можна прийти до висновку, що для позначення партій націоналістичного спрямування різні автори демонструють найрізноманітніші підходи й відповідно вживають такі ж різноманітні терміни. Серед них переважно присутні загальноідеологічні («крайні праві», «ультраправі») ідеологічно-спекулятивні («неофашистські партії»), програмні («антиіммігрантські») та політтехнологічні маркери. Останні в свою чергу залежать від

застосування вказаним партіями силових («праворадикальні», «правоекстремістські») і пропагандистських методів політичної боротьби («популістські», «правопопулістські», «популістські праві партії») чи їхнього поєднання («популістські радикальні праві партії», «ультрапопулізм правого крила»), «радикальний популізм правого крила»). Децю окремішньо від них стоїть означення «нові праві».

На нашу думку, для ідентифікації вказаних партій слід застосовувати критерій їх ідеологічного позиціонування. В такому разі, перш за все слід відкинути застосування терміну «неофашистські», оскільки фашизм, навіть попри встановлену дослідниками розмитість цього терміна, є відмінною від націоналізму ідейно-політичною течією. З цього приводу В. Віперман, незважаючи на конраверсійність його порівняльного дослідження фашистських рухів, вірно застерігає, що «нерозбірливе використання терміну «фашистський» може призвести до применшення значення «справжнього фашизму»». Він же наголошує, що проблематичним і навіть недоцільним слід вважати «застосування вислову «неофашизм», бо фашистські партії, що виникли після 1945 року, ані в ідеологічному, ані в організаційному сенсі не мали чітко виражених рис «класичного» фашизму» [3, с. 17, 235].

Аналогічну точку зору висловлює і український науковець А. Шеховцов. Сам використовуючи для позначення націоналістичних партій у країнах Західної Європи термін «праворадикальні», він застерігає, що синонімічне вживання щодо цього ж феномена словосполучення «неофашистські» є некоректним. Адже «неофашистськими є ті сучасні партії, які відкрито або завуальовано вибудовують свої доктрини за зразком ідеологій фашистських партій або рухів міжвоєнного періоду» [12, с. 15]. На нашу думку, вживання щодо партій правого спрямування термінів «фашистські» та «неофашистські» носить переважно лайливо-політичний і спекулятивний характер.

У відповідності до ідеологічного критерію не зовсім коректним також є означення таких партій як «антиіммігрантських», оскільки воно лишень відображає одну із їх програмних спрямованостей. Програма політичної сили є похідною від ідеології і відображає ступінь перекладу її світоглядних принципів на мову поточної політики. Оскільки в епіцентрі націоналістичної ідеології стоїть категорія нації, то в програмі вона трансформується у завдання всебічного захисту її інтересів. Антиіммігрантська політика націоналістичних партій може бути одним із програмних напрямків захисту економічних інтересів та ідентичності їхніх націй, але не визначає повноту їх ідейно-політичної цілісності. Зрештою, не у всіх країнах Європи місцеві умови сприяють формуванню партій правого спрямування як антиіммігрантських. На це вказує і відомий європейських дослідників правих рухів С. Мудде. Вивчаючи причини політичного популізму у Європі і відносячи праві партії до категорії популістичних, він приходиться

до висновку, що «питання імміграції не може пояснити зростання успіху популістських партій в країнах, де імміграція не є поширеним явищем (наприклад, Угорщини та Польщі)» [16].

Щодо терміну «нові праві», то зрозумілим є бажання деяких дослідників при його допомозі відмежувати сучасні партії правого спрямування від їхніх попередників післявоєнного періоду, які часто світоглядно і кадрово базували свою діяльність на фашистському та нацистському досвіді. В той же час цей термін вносить деяку ідентифікаційну плутанину, оскільки відомо, що ним прийнято позначати рух інтелектуалів, започаткований у Франції наприкінці 1960–х рр. Аленом де Бенуа. Саме в той же час марксистські переконання почали втрачати свій політичний та культурний вплив на інтелектуальні кола Європи. Процес «інтелектуальної демарксифікації» був значно прискорений зростом обізнаності про брутальні порушення прав людини в Советському Союзі й сателітних режимах Східної Європи. Саме у соціальному контексті «деідеологізації» та розчарування марксизмом і з'явилися «нові праві». Вони себе також називали GRECE (фр. Groupement de recherche et d'études de la civilisation européenne), що в перекладі на українську означає «Група дослідження та вивчення європейської цивілізації». Саме слово є омонімом французького «Grèce» (Греція) й, з одного боку, натякає на прагнення цих інтелектуалів відродити дохристиянську й елліністичну спадщину Європи, а з іншого – є виявом їх намагання розширити свій вплив на всіх індоевропейців: слов'ян, кельтів та германців [17].

Від того часу щодо «нових правих» звучало і звучить багато критичних суджень, однак самі вони характеризують свій рух як бунт проти безформенної політики, безформенного життя і безформенних цінностей. До їхніх головних ідей належить теза, що криза сучасного суспільства виллалась у невідворотне «спотворення», основними векторами якого є лібералізм, марксизм та «американський спосіб життя». Намагання «нових правих» знайти прибічників серед «старих» консерваторів не увінчалися успіхом. Їхня критика НАТО, впливу США на Європу, американських транснаціональних корпорацій, дипломатичної та військової присутності США в країнах третього світу і юдеохристиянської спадщини в європейській культурі видавалася в умовах «холодної війни» проявом капітуляції перед советською загрозою. Особливий шок для «старих» консерваторів справила заява де Бенуа, в якій він проголошував, що комуністичний тоталітаризм є меншою загрозою для Європи, аніж тоталітаризм ліберальний: «Це правда, що є дві форми тоталітаризму, різні за причинами й наслідками, але обидві небезпечні. Тоталітаризм Сходу переслідує, ув'язнює та вбиває тіло, проте залишає надію. Тоталітаризм Заходу створює щасливих робітників. Такий тоталітаризм «кондиціонує» пекло та вбиває душу» [17].

Характерною рисою «нових правих» була їх відкритість для всіх ідеологічних векторів – лівих і правих, фашистських і комуністичних

тощо. А тому в їхніх напрацюваннях були присутні ідеї практично всіх політичних течій й вони охоплювали різні соціальні спектри. Окрім того, «нові праві» часто досягали згоди з лівими інтелектуалами і звеличували моральну та інтелектуальну вартісність ряду соціалістичних мислителів. Загалом, вони вважають ідеологічний розрив правих і лівих другорядною проблемою [17]. Таким чином термін «нові праві» вирізняється ідеологічною нечіткістю й не надається для характеристики сучасних партій правого спрямування. Окрім того, як влучно стверджує М. Гримська, «будь-яке явище чи процес можуть бути новими лише протягом обмеженого періоду часу» [5, с. 384].

Дотримуючись ідеологічного критерію, слід визнати, що однаковою мірою під означення націоналістичних партій повноцінно не підпадають і терміни «популістські», «радикальні», «екстремістські», «крайні праві», «ультраправі» і т.п. та їхнє поєднання, оскільки вони відображають політтехнологічний інструментарій і стиль їхньої діяльності. Сьогодні в західній політичній культурі термін «популізм» набуває нового звучання. В умовах кризи довіри до правлячих класів, опозиційні політичні сили підкреслено себе означають так, аби відмежуватися від них. З цього приводу західний дослідник Б. Фриккунд (B. Fryklund) зазначає: «Популістські партії мають тенденцію описувати себе як неприналежні до якогось конкретного класу, а являють собою представників «звичайних людей» та їхніх інтересів. Популізм отримує можливість розвиватися з контекстів, в яких частина населення відчуває себе подавленою політичною елітою і відчуває, що ця еліта не дбає про інтереси людей» [15]. В той же час цей термін має вже усталену в політичній мові конотацію, а популістськими (в обох наведених значеннях) можуть бути партії будь якого політичного спектру – ліві, праві, центристські. Означаючи партії правого спрямування як популістські, на це звертає увагу і авторитетний західноєвропейський дослідник С. Мудде, зазначаючи, що популізм у виконанні лівих партій останнім часом набирає все більшої ваги, особливо у країнах Південної Європи [16].

В той же час і «радикалізм», «крайність» тощо у виборі засобів політичної дії – це спосіб домагання поставлених цілей і перш ніж стати правими чи лівими «радикалами» і «крайніми», партії спочатку визначаються із системою «правих» чи «лівих» світоглядних цінностей. Погоджуємося із М. Гримською, що два останні терміни дозволяють краще розмістити їх відповідного типуна ідеологічній шкалі [4, с. 3]. В той же час наголошуємо на їхній вторинності щодо світоглядного позиціонування політичних сил і партій, що ідеологічно є націоналістичними, слід спочатку ідентифікувати такими, а вже потім розмежовувати їх поміж собою за ступенем поміркованості чи радикальності при допомозі таких прикметників.

Тим більше питання визначеності щодо вживання термінів «націоналісти» і «праві»

вважаємо принциповішим для українського політологічного дискурсу. В силу післявоєнних особливостей суспільного сприйняття нацизму, в європейських країнах усталилася традиція уникати близької до нього назви «націоналізм» й натомість означувати партії відповідного спрямування як «праві» шляхом їхньої ідентифікації на загальноідеологічній шкалі. Хоча історично у передвоєнний період поряд із становленням фашистських і нацистських партій існували і їхні націоналістичні опоненти, показове уявлення щодо чого в умовах тогочасної Німеччини дає відоме дослідження В. Ширера [13].

Таке позиціонування націоналістичних сил у загальному таборі «правих» не вважаємо достатньо чітким і влучним, оскільки поряд з ними на цій ідеологічній шкалі перебувають і відмінні від них партії консервативного спрямування. Адаже консервативний напрям у політиці має свою історію, ідеологічну систему, авторитетних мислителів тощо [7]. Напевно, не в останню чергу прикметники «радикальні» та «крайні праві» покликані розмежовувати їх між собою на цій шкалі. Очевидно, набагато коректнішою і точнішою для відображення всього правого спектра політичних сил Західної Європи виглядала б їх традиційна класифікація на консерваторів, християнських демократів, націоналістів, неонацистів, неонацистів тощо. Це, звичайно, оголило б реальну політичну картину західних суспільств, панівний політичний клас яких після табування явищ фашизму та нацизму у післявоєнному періоді сьогодні уникає визнання їхніх проявів у політичному житті цих суспільств. В той же час призначенням науки є вивчення об'єктивно існуючих явищ, незалежно від суб'єктивного відношення до них, породженого чинною політичною кон'юнктурою. При цьому слід зазначити, що традиційно у післявоєнній практиці західного націоналізмознавства вживався термін «націоналізм», про що свідчать роботи Б. Андерсона, Д. Армстронга, Р. Брюейкера, Е. Гелнера, Е. Гобсбаума, Л. Грінфельда, Г. Кона, Е. Сміта, Р. Шпорлюка та багатьох інших дослідників.

Натомість для української політичної традиції усталеним є вживання терміну «націоналізм». В той же час останнім часом в наукових дослідженнях виявляється тенденція запозичення західних термінологічних підходів й використання для означення українського націоналізму наведених вище термінів. Так, Е. Андрущенко у своєму дисертаційному дослідженні як основний вживає термін «праворадикальні організації», хоча у тексті роботи поряд з ними синонімічно використовує також «ультраправі», «радикально праві», «радикальні націоналістичні». Водночас він визнає, що предметом його дослідження є «організації, які сповідують радикальну (інтегральну) форму націоналізму», а для їхнього розрізнення застосовує зазначений нами вище світоглядний критерій і додатково характеризує їх як такі, для яких «нація є вищою цінністю, а

її права та інтереси – мірилом всіх суспільно–політичних процесів». При цьому Е. Андрущенко сам же зазначає, що в українській практиці практично не існує відмінностей між термінами «радикальні націоналісти» і «праворадикали» [1, с. 32]. Й це відповідає дійсності, бо жодна з українських націоналістичних організацій періоду Незалежності сама себе не ідентифікувала шляхом застосування таких термінів.

В той же час деякі українські автори в душі советського пропагандистського дискурсу вживають для означення сучасних українських націоналістичних організацій терміни «фашистські» та «нацистські». Для прикладу, А. Сошніков, аналізуючи ті ж, що й Е. Андрущенко Організацію українських націоналістів бандерівців (ОУН–б) та ОУН–мельниківців (ОУН–м), Українську національну асамблею – Українську національну самооборону (УНА–УНСО), Конгрес українських націоналістів (КУН), громадську організацію (ГО) «Тризуб ім. С. Бандери», ВО «Свобода», ГО «Патріот України», Соціал–національну асамблею (СНА) тощо, використовує для них терміни «ультранационалістичні угруповання», «ультранационалізм фашистського толку», «радикальний галицький націоналізм», «фашистські партії» [11]. А Васильчук Є. О., аналізуючи на прикладі УНА–УНСО ідеологічні доктрини сучасних українських націоналістичних організацій, об'єднує їх під терміном «правоекстремістські» та намагається через аналогії в естетиці стилю прив'язати до традиції фашизму [2].

На відміну від фашизму та нацизму, український націоналізм історично носив не експансіоністський, а національно–визвольний характер, а тому сьогодні в Україні не має потреби різноманітними термінологічними підходами заретушувати його історичне означення. Детальніше тему відмінностей між ними автор опрацював в іншому науковому дослідженні. А тут лишень вважаємо доречним для характеристики відношення українського націоналізму до цих двох тоталітарних ідейно–політичних течій навести слова відомого ідеолога і чільного діяча ОУН Д. Мирона–«Орлика», який у 1942 р. загинув від рук німецьких нацистів у м. Києві: «Безперечно, треба слідкувати за розвитком націоналістичних рухів у інших країнах, зокрема вчитися з досвіду фашизму й націонал–соціалізму, однак все треба приноровити до українських відносин і потреб, органічно собі засвоїти й перетопити в горнілі українського духа й думки» [6, с. 132].

Отож, ОУН у процесі свого становлення приглядалася до ранніх успіхів фашизму та нацизму, переймала від них досвід, однак не копіювала їхніх політичних практик. Шукаючи союзників для своєї визвольної боротьби у т.ч. і в особі нацистської Німеччини, вона на тому етапі не могла передбачити ходу історії, вчинення нею масових злочинів і її майбутнього засудження світовою громадськістю. Зрештою, якщо засуджувати тільки за факт існуючих взаємин, то під нього більшою мірою мали б підпасти цілий

ряд провідних європейських держав, в тому числі й переможців Другої світової війни, які навіть в умовах її назрівання та початку уклали угоди з нацистською Німеччиною.

Що вже казати про те, що не існує реальних підстав сьогоденні українські націоналістичні організації ідентифікувати як фашистські чи нацистські. Адже ряд західних дослідників вказують, що фашизм і нацизм є винятковим політичним продуктом специфічних національних суспільно-політичних умов передвоєнних Італії та Німеччини. А тому терміни «фашистський» і «неофашистський», «нацистський» і «неонацистський» можна використовувати тільки по відношенню до тих партій чи політичних рухів, які самі себе пов'язують із цими історичними явищами, або ж використовують фашистську чи нацистську символіку і логотипи [5, с. 284].

Советська пропагандистська машина з метою збереження російсько-більшовицької імперії докладала максимум зусиль, аби український націоналізм ототожнити з фашизмом та нацизмом. Однак парадоксальною виглядає ситуація, що її вплив був результативнішим, а стереотипи й до сьогодні живучішими у східних та південних регіонах України, де ОУН та створена нею Українська повстанська армія (УПА) або не діля зовсім, або ж їхня діяльність мала нетривалий та епізодичний характер. Натомість в центральній і особливо у західній її частині, що слугували основою базою для діяльності ОУН і УПА, в свідомості місцевого населення зберігся позитивний образ цих націоналістичних структур. І в останні декілька років політика національної пам'яті вищих органів Української держави, базована на детальному вивченні історичних архівів, справедливо носить реабілітаційний щодо них характер.

Підсумовуючи, вважаємо, що для повноцінного розвитку сучасного українського націоналізмознавства важливе значення має питання вироблення та уніфікації його термінологічної бази і зокрема в означенні самого предмета досліджень – партій і рухів націоналістичного спрямування.

Сьогоднішній стан цієї проблеми характеризується розмаїттям підходів, в основі яких лежать переважно загальноідеологічні, світоглядно-спекулятивні, програмні та політтехнологічні критерії. А тому найпоширенішими є терміни, що прив'язують ці партії і рухи до правого краю загальноідеологічної шкали («праві», «крайні праві», «ультраправі») з відповідною додатковою характеристикою як «неофашистські», «антиіммігрантські», «праворадикальні», «правоекстремістські», «популістські», «правопопулістські», «популістські праворадикальні», «ультрапопулістські» тощо.

Для вирішення цього завдання пропонуємо застосовувати світоглядний критерій. У відповідності до нього партії і рухи, які послуговуються ідеологічною системою, центральним компонентом якої є категорія «нація», слід кваліфікувати як націоналістичні.

При цьому вважаємо за доцільне врахувати сформовану у післявоєнному періоді і відмінну для України та Західної Європи конотацію терміну «націоналізм» та розмежувати український і європейський дискурси цієї проблеми. Відповідно, у першому із них пропонуємо вживати традиційний для суспільного та наукового обігу термін «націоналізм». Натомість термін «праві» та супутні до нього видозміни для українського наукового дискурсу вважаємо неприйнятними. У висвітленні європейської тематики паралельно з терміном «націоналізм» вважаємо за доцільне вживати також термін «праві».

Список використаних джерел

1. Андрущенко, Е., 2015. 'Українські праворадикальні організації у контексті суспільно-політичних процесів (кінець 1980-х – 2015 рр.): дис... канд. іст. наук: [спец.] 07.00.01 «Історія України», Запоріжжя, 284 с.
2. Васильчук, ЄО., 2013. 'Ідеологічні доктрини українських правоекстремістських об'єднань у контексті постмодерністського дискурсу (на прикладі УНА-УНСО)', *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*, Вип.3 (19), с.16–20.
3. Віперман, В., 2008. 'Європейський фашизм: порівняльний аналіз (1922–1982)', Київ: *ДУХ І ЛІТЕРА*, 278 с.
4. Гримська, МІ., 2017. 'Крайні праві партії в країнах Європи: ідеологічний та електоральний виміри: автореф. дис. ... доктора пол. наук: [спец.] 23.00.02 «Політичні інститути та процеси»', Київ, 40 с.
5. Гримська, МІ., 2016. 'Нові партії правого спрямування в Європі: до питання термінології', *Гілея*, Вип.115, с.383–386.
6. Мирон-«Орлик», Д., 2017. 'Ідея і чин України', Київ: *УВС ім. Ю. Липи*, 316 с.
7. Проценко, О., Лісовий, В. (ред.), 2000. 'Консерватизм: Антологія', Київ: *Смолюскит*, 598 с.
8. Сич, ОМ., 2018. 'Ренесанс етнічних націоналізмів Західної Європи', *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*, Вип.21, с.148–156.
9. Сич, ОМ., 2018. 'Ренесанс націоналізмів державних націй Західної Європи: Німеччина, Австрія, Італія', *Гілея*, Вип.140, с.48–54.
10. Сич, ОМ., 2018. 'Вплив українських націоналістичних структур на перебіг Революції гідності 2013–2014 рр.', *Гілея*, Вип.136, с.262–267.
11. Сошніков, АО., 2012. 'Сучасні українські ультра-націоналістичні угруповання (регіональні особливості)', *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія*, Вип.37, с.25–33.
12. Шеховцов, АВ., 2010. 'Нові праворадикальні партії в сучасних європейських країнах: причини електоральної підтримки: автореф. дис. ... канд. пол. наук: [спец.] 23.00.02 «політичні інститути та процеси»', Миколаїв, 28 с.
13. Ширер, В., 2017. 'Злет і падіння Третього Райху. Історія нацистської Німеччини. Т.1', Пер. з англ. О. Надтока, К. Діса, Київ: *Наш формат*, 704 с.
14. Diana Mulinari and Anders Neergaard, 2014. 'We are Sweden Democrats because we care for others: Exploring racisms in the Swedish extreme right', *The European Journal of Women's Studies*, Vol.21, Issue 1, p.43–56. [online] Доступно: <http://dx.doi.org/10.1177/1350506813510423> [data zvernennia: 21.02.2019].
15. Fryklund, B., 2012. 'Nordic populism – changes over time and space. A comparative and retrospective analysis of populist parties in the Nordic countries from 1965 – 2012'. [online] Доступно: https://www.pol.gu.se/digitalAssets/1315/1315482_fryklund.pdf [data zvernennia: 24.02.2019].
16. Mudde, C. 'Populism in Europe: a primer'. [online] Доступно: <https://blogs.lse.ac.uk/eurocrisispress/2015/06/21/populism-in-europe-a-primer/> [data zvernennia: 21.02.2019].
17. PLOMIN.CLUB, 2018. 'Томіслав Суніч: європейські нові праві'. [online] Доступно: <http://blog.plomin.club/tomislav-sunic-european-new-right/> [data zvernennia: 22.02.2019].

References

1. Andriushchenko, E., 2015. 'Ukraini pravoradykalni organizatsii u konteksti suspilno-politychnykh protsesiv (kinets 1980-x – 2015 rr.): Dys. ... kand. ist. nauk [spets.] 07.00.01 «Istoriia Ukrainy» (Ukrainian Right Radical Organizations in the Context of Socio-Political Processes (End of 1980 – 2015): dissertation abstract for PhD in historical Science degree: [specialization] 07.00.01. «History of Ukraine»)', Zaporizhzhya, 284 s.
2. Vasylchuk, YeO., 2013. 'Ideologichni doktryny ukraïnskykh pravoekestremistskykh obiednan u konteksti postmodernistskoho dyskursu (na prykladi UNA-UNSO) (The Ideological Doctrines of Ukrainian Extreme-Right Associations in the Context of Postmodern Discourse (by example of, UNA-UNSO))', *Visnyk NTUU «KPI». Politologiya. Sotsiologiya. Pravo*, Vyp.3 (19), s.16–20.
3. Viperman, V., 2008. 'Yevropeïskyi fashyzm: porivnialnyi analiz (1922–1982) (European fascism: comparative analysis (1922–1982))', Kyiv: *DUX LITERA*, 278 s.
4. Grymska, Ml., 2017. 'Kraini pravi partii v krainakh Yevropy: ideologichni ta elektoralni vymiry: avtoref. dys. ... doktora pol. nauk: [spets.] 23.00.02 «politychni instytuty ta procesy» (Extreme right parties in the European countries: ideological and electoral dimensions: dissertation abstract for doctor of political sciences degree: [specialization] 23.00.02 «Political institutions and processes»)', Kyiv, 40 s.
5. Grymska, Ml., 2016. 'Novi partii pravogo spriamuvannia v Yevropi: do pytannya terminologii (New political parties on the right in Europe: the matter of terminology)', *Gileya*, Vyp.115, s.383–386.
6. Prochenko, O., Lisovyi, V. (red.), 2000. 'Konservatyzm: Antologïia (Conservatism: Anthology)', Kyiv: *Smoloskyp*, 598 s.
7. Myron-«Orlyk», D., 2017. 'Ideia i chyn Ukrainy (The idea and the order of Ukraine)', Kyiv: *UVS im. Yu. Lypy*, 316 s.
8. Sych, OM., 2018. 'Renesans etnichnykh natsionalizmiv Zakhidnoi Yevropy (Renaissance of the ethnic nationalisms in Western Europe)', *Visnyk Lvivskogo universytetu. Serïia filosofsko-politologichni studii*, Vyp.21, s.148–156.
9. Sych, OM., 2018. 'Renesans natsionalizmiv derzhavnykh nacji Zakhidnoi Yevropy: Nimechchyna, Avstriia, Italiia (Renaissance of nationalisms of the Western Europe state nations: Germany, Austria, Italy)', *Gileya*, Vyp.140, s.48–54.
10. Sych, OM., 2018. 'Vplyv ukraïnskykh natsionalistychnykh struktur na perebig Revolyucii gidnosti 2013–2014 rr. (Influence of the Ukrainian nationalist structures on the course of the Revolution of Dignity of 2013–2014)', *Gileya*, Vyp.136, s.262–267.
11. Soshnikov, AO., 2012. 'Suchasni ukraïnski ultra-natsionalistychni ugrupovannia (regionalni osoblyvosti) (Modern Ukrainian ultra-nationalist groups (regional peculiarities))', *Visnyk Kharkivskogo natsionalnogo pedagogichnogo universytetu imeni G. S. Skovorody. Filozofïia*, Vyp.37, s.25–33.
12. Shexovtsov, AV., 2010. 'Novi pravoradykalni partii v suchasnykh ievropeïskykh krainakh: prychny elektoralnoi pidtrymky: avtoref. dys. ... kand. pol. nauk: [spets.] 23.00.02 «Politychni instytuty ta procesy» (New right-wing radical parties in the modern European countries: reasons for electoral support: dissertation abstract for PhD in Political Science degree: [specialization] 23.00.02 «Political institutions and processes»)', Mykolaiv, 28 s.
13. Shyrer, V., 2017. 'Zlet i padinnia Tretiogo Raikhu. Istoriia nacystskoi Nimechchyny. T.I. (Rise and fall of the Third Reich. History of Nazi Germany)', Per. z angl. O. Nadtoka, K. Dysa, Kyiv: *Nash format*, 704 s.
14. Diana Mulinari and Anders Neergaard, 2014. 'We are Sweden Democrats because we care for others: Exploring racisms in the Swedish extreme right', *The European Journal of Women's Studies*, Vol.21, Issue 1, p.43–56. [online] Dostupno: <http://dx.doi.org/10.1177/1350506813510423> [data zvernennia: 21.02.2019].
15. Fryklund, B., 2012. 'Nordic populism – changes over time and space. A comparative and retrospective analysis of populist parties in the Nordic countries from 1965–2012'. [online] Dostupno: https://www.pol.gu.se/digitalAssets/1315/1315482_fryklund.pdf [data zvernennia: 24.02.2019].
16. Mudde, C. 'Populism in Europe: a primer'. [online] Dostupno: <https://blogs.lse.ac.uk/eurocrisispress/2015/06/21/populism-in-europe-a-primer/> [data zvernennia: 21.02.2019].
17. PLOMIN.CLUB, 2018. 'Tomislav Sunich: yevropeïski novi pravi' (Tomislav Sunic: the European New Right). [online] Dostupno: <http://blog.plomin.club/tomislav-sunic-european-new-right/> [data zvernennia: 22.02.2019].

* * *